

Remény a reménytelenségben – Jegyzetek egy konferencia margójára

2013. szeptember 25-én, Budapesten, a lengyel nagykövetségen – jeles egyháztörténésszek, kutatók és római katolikus főpapok részvételével – konferenciát tartottak a szovjet uralom alá került Kelet-Közép-Európában lezajlott szervezett egyházüldözésekről, amelynek célja a lengyel, a baltikumi, a cseh, a magyar és az erdélyi katolikus egyházak megsemmisítése volt. Annak ellenére, hogy a cél mindenütt azonos volt, az alkalmazott taktika módosult a helyi ellenállástól függően. A diktatúra „természetét” a térség egyházai a náciizmus idején részben már megtapasztalták, a kommunizmus veszélyére mégsem tudtak felkészülni. Attól függetlenül, hogy a katolikus egyház a kommunizmussal szemben mindig elutasító álláspontra helyezkedett, a kelet-európai szovjet uralom meggyökeresésekor a nemzeti katolikus egyházak országonként, sőt még az egyházakon belül is, eltérő stratégiai és taktikai lépésekre kényszerültek. Ez is bizonyítja, hogy a nemzeti egyházakat, képviselőiket felkészületlenül érte a diktatúra egyházellenessége. Nemcsak az egyház vezetői, de még az egyszerű katolikus hívek sem tudták elképzelni, hogy mi történhet velük. A kommunizmus nemcsak a politikai és katonai hatalmat birtokolta, de át akarta formálni magát az embert is. Ebben az „ügyben” legnagyobb ellenfele a kereszténység, elsősorban a katolikus egyház lett. A taktika mindenhol egységes volt: első lépésként szétzilálni az egyház infrastruktúráját, azaz államosítani az egyházi iskolákat, kórházi és szociális intézményeket, felosztatni az egyházhoz kötődő társadalmi szervezeteket, olyan állam-egyházi megállapodást kényszeríteni az egyházakra, amelyben elismerik – a legfelsőbb egyházi ügyekben is – az állam elsőbbségét, vezető szerepét. Ha ez nem arat „első lépésként” sikert, akkor korlátozni kell a papság létszámát, felosztatni a szerzetesrendeket, az egyház tevékenységét a templom falai közé kényszeríteni. Az már „természetessé” vált, hogy a megtorlást a főpapságon kezdték, s börtönbe zárták az egyházfőket. Az előbbiek valóban egy időben és azonos formák betartásával kezdődtek.

A legnagyobb csapást a magyar katolikus egyház szenvedte el, nem csak Mindszenty József bíboros meghurcoltatásával, akinek az egészen a vértanúságig menő kitartásával a politikai hatalomnak számolni kellett, és súlyos börtönbüntetése, később száműzetése diplomáciai ügy lett. A magyar katolikus egyházat olyan csapások érték, amelyből napjainkig nem tudott kilábalni teljesen. Márton Áron, Erdély főpapja a román kommunista hatalommal szemben nemcsak egyházát, hanem az erdélyi magyarságot is képviselte, a kényszerszemle sem törte meg.

A második világháború utáni Lengyelország története összefonódott Stefan Wyszyński primás tevékenységével, aki hatalmas tekintélyével meghatározta a lengyel nép és egyház sorsát, és aki sok lengyel számára (nem csupán katolikusoknak) a „reménytelen kommunista rendszerben” a hit tanúja és a remény embere lett. Fialat papként – katonalelkészként – részt vett a németellenes földalatti ellenállásban, a varsói felkelésben, majd már püspökként felismerte a kommunista politika „szalámitaktikáját”, miszerint a társadalmi rendet fokozatosan át kell alakítani az uralkodó ideológia igényeinek. A folyamat lassítása érdekében inkább a megegyezés útjára lépett, az egyház kapott egy-két évet az aránylag szabad működéshez, de kis idő múlva letartóztatták, bebörtönözték, majd házi őrizetben tartották. A tétlenségre ítélt bíboros az egyháza védelmére előkészítette az úgynevezett

Jasna Góra-i fogadalom tervezetét, amely a lelki felkészülést szolgálta a lengyelek ezeréves kereszténységének (1966) megünneplésére. E munka kiindulópontja a lengyelek Szűz Mária iránti tisztelete volt, a fogadalmat a fogságából szabadult Wyszyński bíboros a Czeszochowában összegyűlt zarándokok előtt olvasta fel. Hatása megrázó és beláthatatlan lett, mivel meghirdette a „Nagy kilencedet” (1957–1966), amelynek során – országszerte – a hívek milliói tettek esküt Máriára és Lengyelországra. A központi ünnepség 1966-ban Czeszochowában volt, amelynek kiemelkedő eseménye a czeszochowai kegykép zarándokútja lett. A plébániáról plébániára járó kegyképet az egész az egész lengyel nép örömmel fogadta, amit a Gomulka-rendszer nehezen viselt el, sőt elkobozta a vándorló kegyképet. Így az üres keretet hordták körbe az országban, s még nagyobb tömegek kísérték útját. Wyszyński bíboros tekintélye is szerepet játszott abban, hogy Lengyelországban lecsillapodtak a kormány egyházellenes akciói, ami nem jelentett egyet azzal, hogy a politikai vezetés ne tekintette volna az egyházat ellenségének. Nem véletlenül emelkedett ki e vallásos hazafias közegekből Karol Wojtyła krakkói érsek, akit 1978-ban II. János Pál néven pápává választottak, akiben az akkor lengyel vezetés legnagyobb ellenfelét látta meg, minden eszközzel le akarták járítani, végül merényletet szerveztek ellene.

A „Főpásztorok a kelet-közép-európai diktatúrákban” alcímet viselő kötet, amely a konferencián elhangzott előadások szövegét is közli, feldolgozza a volt szocialista országokban folytatott egyházellenes történéseket, négy egyházfő (Stefan Wyszyński, Karol Wojtyła [II. János Pál pápa], Márton Áron és Mindszenty József) életútján és tevékenységén keresztül bemutatja a tragikus 50 évet. A kötetet Soós Károly és Zombori István szerkesztette.

(Remény a reménytelenségben. Főpásztorok a kelet-közép-európai diktatúrákban. Stefan Wyszyński, Karol Wojtyła, Márton Áron, Mindszenty József. Szerkesztette: Soós Károly, Zombori István. Budapest, 2014, METEM, 128 p.)

